

Voorzitter en leden van de Vaste Commissie voor Justitie
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

**Ten behoeve van het
wetgevingsoverleg
op 7 november a.s.**

Den Haag, 5 november 2007
Doorkiesnummer: 070-335 35 13
Faxnummer: 070-335 35 32
E-mail: a.hoevers@advocatenorde.nl

Bezuinigingen op de gesubsidieerde rechtsbijstand

Geachte voorzitter en leden,

De Nederlandse Orde van Advocaten wil met deze brief reageren op de plannen van de Staatssecretaris van Justitie ter invulling van de bezuiniging op de gesubsidieerde rechtsbijstand, die is opgenomen in het regeerakkoord.

Een nieuwe leemte in de rechtshulp

Op dit moment is er evenwicht tussen vraag en aanbod in het stelsel voor gefinancierde rechtsbijstand. Het heeft jaren gekost om dit evenwicht te bereiken. De bezuiniging van 12,5% van het totale budget zaagt aan de poten van dit stelsel. De voorgestelde maatregelen gaan voornamelijk ten koste van de vergoedingen voor de rechtshulp. De vergoeding wordt gegeven per zaak. Deze is zo laag, dat wanneer er veel uren worden besteed aan een zaak, per saldo het uurloon geregeld onder de € 40,- uitkomt. Dat is nu al een niet meer kostendekkend tarief.

Als op deze nu al krappe vergoeding nog verder wordt beknipt, vreest de Orde dat veel advocaten geen rechtsbijstand op toevoegingsbasis meer kunnen verlenen. Dan ontstaat er een tekort aan deelnemende advocaten en een nieuwe leemte in de rechtshulp. De rechtzoekenden worden de dupe van deze bezuinigingen, en met name de kwetsbare groepen zoals de laagste inkomens, jeugdigen en degenen wiens vrijheid wordt bedreigd. Bij ons standpunt vindt u vele praktijkvoorbeelden van advocaten, die dit treffend illustreren (zie bijlage hierachter).

Laten we de oorzaken aanpakken!

Het doet de Orde goed dat de Staatssecretaris in haar brief erkent dat een deel van de toegenomen kosten voor de rechtsbijstand het gevolg is van nieuwe, complexe regelgeving van de overheid, nieuwe strafbaarstellingen en onzorgvuldig handelen van de overheid. Helaas verbindt ze daaraan geen conclusies. De maatregelen die zij voorstelt, zijn symptoombestrijding. De oorzaak pakt zij niet aan. Haar voorstellen treffen de kosten per zaak, terwijl het toegenomen aantal zaken zou moeten worden teruggedrongen. Bijvoorbeeld door een kritische toetsing van nieuwe regelgeving op eventuele juridische vervolgcosten (denk aan de vele rechtszaken ten gevolge van de herkeuringen in de WAO). Dát levert een structurele bezuiniging op, waardoor de toegang tot het recht niet in gevaar hoeft te komen voor degenen die het écht nodig hebben.

Ook voor de langere termijn zoekt de Staatssecretaris de besparing met name aan de kant van de rechtzoekende en de rechtshulpverleners. Dat blijkt uit de opdracht die ze mee wil geven aan de projectgroep voor de beleidsdoorlichting. Deze opdracht stelt teleur. De Orde steunt de instelling van een dergelijke projectgroep, maar meent dat deze ook naar de rol van de overheid moet kijken. Nu valt op dat bijna 60% van alle toevoegingen wordt verleend voor procedures tegen de overheid. De vraag naar rechtsbijstand hangt hier nauw samen met regelgeving en beleid van de overheid. Een consequentie van bijvoorbeeld het strengere strafrechtklimaat is dat het aantal zaken stijgt, en daarmee ook de kosten voor de verdediging omhoog gaan. Dit vloeit voort uit grondwettelijke en verdragsrechtelijke verplichtingen. Voor de langere termijn treft u in ons standpunt concrete voorstellen aan om het aantal zaken te beperken. Ook voor de taakstelling voor 2008 heeft de Orde enkele concrete alternatieven, waardoor de rechtzoekende minder wordt geraakt.

De Orde hoopt dat u de Staatssecretaris zal oproepen om de projectgroep voor de beleidsdoorlichting een ruimere opdracht te geven, die inhoudt dat ook de alternatieve voorstellen van de Orde voor de bezuiniging van € 50 miljoen in 2009 en verder worden bestudeerd. De Orde wil met een of meer vertegenwoordigers deelnemen aan de beleidsdoorlichting. Zo kan worden voorkomen dat nu in alle haast om tot een dekking te komen, onomkeerbare beslissingen worden genomen waarvan men later spijt krijgt.

Conclusie

De Nederlandse Orde van Advocaten is van mening dat deze ingrijpende bezuinigingen zagen aan de poten van het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand. Een stelsel dat na jaren van gezamenlijke inspanningen van de Orde, het ministerie van Justitie en de Raden voor Rechtsbijstand in evenwicht is. Opnieuw dreigt een leemte in de rechtshulp te ontstaan, waar de rechtzoekende de dupe van wordt.

De Orde roept u op al het mogelijke te doen om ervoor te zorgen dat het stelsel in evenwicht blijft. Als de bezuinigingen een realiteit blijken, dan roept zij u op haar voorstellen voor 2008 en voor de langere termijn te steunen.

Met de meeste hoogachting,
namens het hoofdbestuur van de Orde, de Algemene Raad,

W.M.J. Bekkers,
algemeen deken

Ch.L. van den Puttelaar,
waarnemend deken

C.c. Staatssecretaris van Justitie

**NEDERLANDSE
ORDE VAN
ADVOCATEN**

I. Standpunt over de bezuinigingen op de rechtsbijstand

De voorstellen van de Staatssecretaris voor 2008

De Staatssecretaris presenteert haar maatregelen als een evenwichtig geheel. De Orde deelt die mening niet. Dat blijkt alleen al uit het feit dat € 23,6 miljoen van de € 25 miljoen bezuinigingen voor 2008 ten laste van de advocatuur komen. Met name de stopzetting van de indexering en de aanscherping van het beleid voor bewerkelijke zaken komen hard aan. De aanpassing van de voorschotregeling kan eveneens een groot probleem worden, als het niet zou lukken om de declaraties van advocaten tijdig te betalen.

Een nieuwe leemte in de rechtshulp

In eerste instantie zullen de voorgestelde maatregelen de advocatuur treffen. De Orde vreest dat veel advocaten door deze bezuinigingen om bedrijfsmatige redenen rechtsbijstand op toevoegingsbasis meer kunnen verlenen. Pasklare zaken zullen zij nog wel kunnen behandelen. Maar gecompliceerdere zaken die aanzienlijk meer inspanning vereisen, blijven waarschijnlijk liggen. Zo ontstaat er een tekort aan deelnemende advocaten en een nieuwe leemte in de rechtshulp. De rechtzoekenden zullen hiervan de dupe worden.

Op dit moment is er evenwicht tussen vraag en aanbod in het stelsel voor de gefinancierde rechtsbijstand. Het heeft de Orde en de opeenvolgende ministers van Justitie jaren gekost om dit evenwicht te bereiken. Nu werken ruim 7.000 advocaten - op een totaal van 14.500 – op basis van toevoegingen. Enkele jaren geleden was de belangstelling vanuit de advocatuur voor deze vorm van rechtshulp tanende. Een leemte dreigde. De trend is uiteindelijk omgebogen door een combinatie van verhoging van de vergoedingen en de ombouw van de Bureaus voor rechtshulp tot Juridisch Loketten. De stelselherziening is nog niet afgerond. Het wetsvoorstel dat hiervoor de basis biedt, ligt bij de Eerste Kamer. Het zou qua energie en financiën een enorme verspilling zijn als het resultaat van deze jarenlange inspanningen nog vóór de voltooiing door de bezuinigingen teniet wordt gedaan. Als de bezuinigingen doorgaan, staat de Orde er niet meer voor in dat er nog voldoende advocaten zijn die toevoegingszaken kunnen behandelen.

“Uurvergoeding” is een onjuiste term

Voor deze discussie is het van belang om een mogelijk vertekend beeld te corrigeren. De “uurvergoeding” is namelijk niet het bedrag dat advocaten per gewerkt uur ontvangen. De term ziet op een vast bedrag per punt. In de huidige regelgeving geldt een puntensysteem, waarbij aan alle soorten zaken een vast aantal punten is toegekend. Een punt staat in voor een uur, maar is in de praktijk vaak niet reëel. Voor bijvoorbeeld een echtscheiding met tegenspraak wordt 7 punten toegekend. Dit soort echtscheidingen is echter vrijwel nooit in 7 uur (7 punten) af te wikkelen. Als een zaak echter na 7 uur niet is afgerond, worden er niet meer punten uitbetaald. De advocaat verricht de werkzaamheden vanaf dat moment dan in feite voor niets. De vergoeding die advocaten omgerekend per uur ontvangen, is daardoor vaak ook veel lager dan de € 103 per punt. Alleen in uitzonderlijke gevallen (de zgn. bewerkelijke zaken) wordt meer dan het vaste aantal punten vergoed, maar pas nadat de advocaat in dit voorbeeld 21 uur heeft gewerkt. De gewerkte uren tussen de 7 en de 21 uur worden nooit vergoed. Die eerste 20 uur werkt de advocaat dan per saldo voor € 36 per uur.

Dit laat zien waarom toevoegingszaken vaak niet kostendekkend zijn. Advocaten hebben daarom ook cliënten op commerciële basis nodig om hun praktijk rendabel te houden. Er zit dus nauwelijks marge in het systeem.

De rechtzoekenden worden hiervan de dupe

Uiteindelijk zijn het de rechtzoekenden die hiervan de dupe worden. Denk bijvoorbeeld aan een meisje dat uit huis geplaatst wordt, van inrichting naar inrichting wordt gesleept, en die haar enige hoop op haar advocaat heeft gevestigd. Mede door de vele contacten met de inrichtingen, Raad voor de Kinderbescherming, gezinsvoogd en het meisje zelf zijn dit zeer tijdrovende zaken. Ook omgangsregelingen tussen ouders en hun kinderen na echtscheiding zijn zeer arbeidsintensief. Deze en andere voorbeelden leest u in de bijlage hierachter.

Als toevoegingszaken steeds onaantrekkelijker worden, zal het moeilijker zijn om nog een advocaat voor dit soort zaken te vinden. De Orde maakt zich ernstig zorgen dat er een tekort zal ontstaan.

Inhoudelijke aantasting van de rechtsbijstand

In het voorgaande is al gesproken over de bewerkelijke zaken. Om voor een vergoeding voor deze extra werkzaamheden in aanmerking te komen, moet de advocaat urenspecificaties overleggen. De Raad voor Rechtsbijstand controleert vervolgens of de opgegeven uren wel voor vergoeding in aanmerking komen.

De Staatssecretaris wil met de Raden voor Rechtsbijstand de regeling voor uiterst bewerkelijke zaken landelijk uniformeren en strenger maken. De Raden werken dit momenteel verder uit. Volgens hen merkt de gewone advocaat hier niets van, omdat de uniformering enkel bestaande uitwassen wil voorkomen. Dat roept de vraag op of in de voorgaande jaren wel zorgvuldig met het budget is omgegaan. De Orde heeft er geen bezwaar tegen als de uniformering zou bestaan uit een juiste, gelijke toepassing van de regels. Uit de plannen van de Raden blijkt echter dat zij nog meer dan nu gaan treden in

de inhoud van de werkzaamheden. De Orde wil er voor waken dat de Raden gaan bepalen hoe een advocaat een zaak moet behandelen. Een voorbeeld is dat de Raden meerdere bezoeken aan een gedetineerde cliënt niet nodig acht. Zo mengt hij zich in verdedigingsstrategieën.

Advocaten moeten zich ook op eigen kosten verdiepen in nieuwe wetgeving, zelfs als dat nodig is voor de behandeling van een zaak. De continue stroom wetswijzigingen veroorzaakt dus extra werk, waarvoor de overheid niet wil betalen. De essentie van de juridische beroepen, en een voorname reden waarom rechtshulp complex en arbeidsintensief is, is de constante ontwikkeling van het recht.

Rechtsbijstand is overheidsverantwoordelijkheid

Meer dan de helft van alle toevoegingen wordt verleend voor procedures tegen de overheid:

36 %	strafrecht
16 %	bestuursrecht (met name sociale verzekeringen en -voorzieningen, en vreemdelingenrecht – niet-asiel)
<u>5 %</u>	<u>asielrecht</u>
57 %	

Sinds 2000 is bijvoorbeeld het aantal toevoegingen voor strafzaken met 63% toegenomen tot 153.034 in 2006. Procedures over de algemene bijstandswet zijn zelfs met 165% toegenomen tot 22.144 zaken in 2006.

De vraag naar rechtsbijstand hangt hier nauw samen met regelgeving en beleid van de overheid. Zo zijn er de laatste jaren veel strafbaarstellingen bij gekomen. Ook zijn er bijvoorbeeld in het sociale zekerheidsrecht verschillende herbeoordelingsrondes geweest. Regering en parlement kiezen er voor om repressiever op te treden, ook bijvoorbeeld in het jeugd(straf)recht. Een consequentie daarvan is dat ook de kosten voor de verdediging omhoog gaan. Dit vloeit voort uit grondwettelijke en verdragsrechtelijke verplichtingen. Het gaat naar de mening van de Orde niet aan om de stijgende kosten van deze overheidsverantwoordelijkheid af te wentelen op de advocatuur.

In hoeverre krijgt een verdachte nog een adequate verdediging, als de Raad voor Rechtsbijstand het niet nodig vindt dat de raadsman hem meerdere keren opzoekt in het huis van bewaring? Als de Raad het geen rechtshulp vindt wanneer een advocaat op zoek gaat naar ontlastende getuigen? In hoeverre maakt Nederland dan zijn rechtsstatelijke verplichtingen waar?

De voorstellen van de Staatssecretaris voor 2009 en verder

De Staatssecretaris stelt voor om de voor 2010 geplande Beleidsdoorlichting “Toegang tot het recht” al dit jaar te starten. Het doet de Orde goed dat de Staatssecretaris in haar brief erkent dat een deel van de toegenomen kosten voor de rechtsbijstand het gevolg is van nieuwe, complexe regelgeving van de overheid, nieuwe strafbaarstellingen en

onzorgvuldig handelen van de overheid. Helaas verbindt ze daaraan geen conclusies. De maatregelen die zij voorstelt, zijn symptoombestrijding. De oorzaak pakt zij niet aan. Haar voorstellen treffen de kosten per zaak, terwijl het toegenomen aantal zaken zou moeten worden teruggedrongen. Dát levert een structurele bezuiniging op, waardoor de toegang tot het recht niet in gevaar hoeft te komen voor degenen die het écht nodig hebben.

Ook voor de langere termijn zoekt de Staatssecretaris de besparing met name aan de kant van de rechtzoekende en de rechtshulpverleners. Dat blijkt uit de opdracht die ze mee wil geven aan de projectgroep voor de beleidsdoorlichting. Mediation kan in bepaalde zaken zeker een goede methode van geschillenbeslechting zijn. Steeds meer advocaten werken al op deze manier. Het levert echter eerder een bezuiniging op voor de rechterlijke macht, dan voor de rechtsbijstand. Een mediator kost immers ook geld. Soms hebben partijen in een mediation toch een eigen advocaat nodig om hun belangen voldoende te kunnen behartigen. En als een mediation niet slaagt, kan alsnog een procedure nodig zijn. Bovendien wordt meer dan 40% van de kosten voor rechtshulp uitgegeven aan strafzaken en vreemdelingenzaken, inclusief asiel. Op die rechtsterreinen biedt mediation geen uitkomst.

Voor rechtsbijstandsverzekeringen geldt dat nog meer. Nu zijn bij de meeste verzekeraars het familierecht, strafrecht en vreemdelingenrecht in de polis uitgesloten. Tezamen slokken die rechtsgebieden meer dan 60% van het budget voor gesubsidieerde rechtshulp op. In de afgelopen 40 jaar is vaker het idee opgekomen om de rechtshulp door middel van verzekeringen te verzorgen. Met regelmaat zijn hier onderzoeken naar gedaan. Telkens was de conclusie dat dit een ontoereikend alternatief was. Bovendien blijkt dat met name de allerlaagste inkomensgroepen (uitkeringsgerechtigden; bijna 70% van het totaal) gebruik maken van de gesubsidieerde rechtshulp. Juist deze groep kan zich geen jaarlijkse premie voor een verzekering veroorloven. Voor hen zou het een hogere last meebrengen dan incidenteel een eigen bijdrage voor een concreet probleem te moeten betalen.

Per saldo treffen de voorstellen voor 2009 en verder de advocatuur nog meer dan in 2008. Advocaten zullen gedwongen worden om nog minder op toevoegingsbasis te werken. Zoals gezegd zal dat met name ten koste gaan van de rechtzoekenden met gecompliceerdere problemen die aanzienlijke bijstand vereisen.

Conclusie

De Nederlandse Orde van Advocaten is van mening dat deze ingrijpende bezuinigingen zagen aan de poten van het stelsel van gefinancierde rechtsbijstand. Een stelsel dat na jaren gezamenlijke inspanningen van de Orde, het ministerie van Justitie en de Raden voor Rechtsbijstand in evenwicht is. Nu dreigt opnieuw een leemte in de rechtshulp te ontstaan. De rechtzoekende burger is hier de dupe van. Dit treft met name de kwetsbare groepen, zoals de laagste inkomens en degenen wiens vrijheid wordt bedreigd. Daarnaast

hebben de bezuinigingen tot gevolg dat de overheid (via de Raden) in toenemende mate gaat treden in de inhoud van de rechtsbijstand. De Orde verzet zich hier krachtig tegen.

De Orde roept u op al het mogelijke te doen om ervoor te zorgen dat het stelsel in evenwicht blijft. Voor het geval de bezuinigingen een realiteit blijken, dan roept zij u op haar onderstaande voorstellen voor 2008 en voor de langere termijn te steunen.

II. Alternatieve voorstellen voor 2008

De Orde doet onder meer de volgende alternatieve voorstellen voor bezuinigingen die komend jaar al rendement kunnen opleveren. Deze voorstellen ontlasten het budget, zonder dat dit ten koste van de rechtzoekende gaat.

- Raden voor Rechtsbijstand: zoals eerder opgemerkt, controleren de Raden elke toevoeging minimaal twee keer, aan het begin en het einde van een zaak. De administratieve lasten van toevoegingen bedragen ca. € 51 per toevoeging (zie uitvoeringslasten Raden voor Rechtsbijstand, tabel op p. 45 van de begroting). De Orde meent dat de Raden deze controles effectiever zouden kunnen uitvoeren, en hun procedures ook anderszins efficiënter zouden kunnen inrichten, zodat de lasten omlaag gaan. Als de lasten per toevoeging met € 20 worden teruggedrongen, levert dat een jaarlijkse bezuiniging van ruim € 8 miljoen op (€ 20 x 414 762 toevoegingen).
- Bestuursrecht: als een burger in een bezwaarprocedure tegen de overheid gelijk krijgt, kan hij van het bestuursorgaan een soort proceskostenvergoeding krijgen. De Orde is van mening dat als er met een toevoeging is geprocedeerd, deze vergoeding integraal moet worden uitgekeerd aan de Raad voor Rechtsbijstand. De Raad heeft immers de rechtshulp van de advocaat betaald. Uit de proceskostenvergoeding ontvangt de rechtzoekende vervolgens de eigen bijdrage terug. Nu gebeurt dit niet: in de bezwaarfase mag de proceskostenvergoeding niet met de toevoegingsvergoeding worden verrekend. Met een eenvoudige wijziging van de regelgeving is dit op te lossen. Conform het principe 'de vervuiler betaalt' kunnen zo de kosten voor de gesubsidieerde rechtsbijstand worden teruggedrongen.

Dat kan overheidsinstellingen (denk aan UWV en IND) er ook toe brengen om een betere afweging te maken van de eigen kosten en haalbaarheid van procedures in individuele gevallen. Nu is de ervaring van advocaten dat bijvoorbeeld de IND in alle zaken in beroep gaat, ook als dat volstrekt niet haalbaar is. Ongeveer 30% van alle beroepszaken van burgers wordt dan ook gegrond verklaard. Zie de voorbeelden in de bijlage. Een betere kosten/baten-analyse bij de IND bespaart ook elders binnen de Justitie-begroting.

Een andere mogelijkheid is de verhoging van de forfaitaire proceskostenvergoeding, die ook in beroep en hoger beroep wordt uitgekeerd. Die dekt nu niet eens de kosten voor de toevoeging. Bij een normale procedure is de proceskostenvergoeding € 644. De vergoeding die de Raad aan de advocaat moet betalen is echter ongeveer € 1.000 incl. btw. De proceskostenvergoedingen zijn sinds de invoering van de Awb in 1994 hetzelfde gebleven. De ‘vervuiler’ betaalt dus al die jaren al hetzelfde tarief. Dus het is niet meer dan billijk om deze vergoeding te actualiseren.

- **Strafrecht**: een verdachte die wordt vrijgesproken (of ontslagen van rechtsvervolging) kan van de overheid een vergoeding krijgen voor de kosten die hij heeft gemaakt voor zijn verdediging (art. 591a Sv). Als de verdachte een raadsman op toevoegingsbasis had, keert de overheid geen vergoeding uit. De Orde meent dat de overheid ook in die gevallen de rechtsbijstand zou moeten vergoeden. Dat komt dan ten gunste van het budget voor rechtsbijstand, en geeft op die manier een besparing.

III. Alternatieve voorstellen voor 2009 en verder

Voor de langere termijn pleit de Orde ervoor grondig te onderzoeken hoe de stijgende instroom van zaken kan worden teruggebracht tot aanvaardbare proporties. De Orde acht het van groot belang dat de zeer ingrijpende bezuiniging van € 50 miljoen per jaar wordt ingevuld op een wijze waarbij de toegang tot het recht zo min mogelijk wordt aangetast.

Al met al stelt de opdracht van de Staatssecretaris aan de projectgroep teleur. De Orde steunt de instelling van een dergelijke projectgroep, maar meent dat deze ook naar de rol van de overheid moet kijken. Nu valt op dat bijna 60% van alle toevoegingen wordt verleend voor procedures tegen de overheid. De vraag naar rechtsbijstand hangt hier nauw samen met regelgeving en beleid van de overheid. De Orde meent dat een deel van de toegenomen kosten voor de gesubsidieerde rechtshulp het gevolg is van nieuwe, complexe regelgeving van de overheid, nieuwe strafbaarstellingen en onzorgvuldig handelen van de overheid. Door kritischer te kijken naar nieuwe wetgeving en naar de uitvoering van beleid, zouden de kosten voor rechtsbijstand kunnen worden beperkt.

De Orde hoopt dat u de Staatssecretaris zal oproepen om de projectgroep voor de beleidsdoorlichting een ruimere opdracht te geven, die inhoudt dat ook de alternatieve voorstellen van de Orde voor de bezuiniging van € 50 miljoen in 2009 en verder worden bestudeerd. De Orde wil graag met een of meer vertegenwoordigers deelnemen aan de beleidsdoorlichting. Zo kan worden voorkomen dat nu in alle haast onomkeerbare beslissingen worden genomen waarvan men later spijt krijgt. De voorstellen zijn onder meer:

- Nieuwe strafbaarstellingen en repressievere aanpak: het aantal toevoegingen voor strafzaken is sinds 2000 met 63% toegenomen. Dat lijkt grotendeels te worden veroorzaakt door de toename van de repressieve aanpak en strafbaarstellingen. In het jeugdstrafrecht komen eenvoudige zaken van kinderen van 12, 13 en 14 jaar steeds vaker in het strafrecht terecht, al bij ruzies op het schoolplein, aan haren trekken, soms een klap of een kapotte fiets. Veel meer dan vroeger volgt een strafrechtelijk traject. Zie de vele voorbeelden in de bijlage. Het binnen het strafrecht brengen van gedragingen betekent meer strafzaken en dus meer noodzakelijke en ook gewenste rechtshulp. Ook zijn veel gedragingen van jeugdigen sinds enige tijd strafbaar gesteld in de Wet economische delicten. Het betreft hier zaken als lege patatbakjes op straat gooien en motorolie van de brommer op straat morsen. Een ander voorbeeld van nieuwe strafbaarstellingen betreft zaken van schoolverzuim, doordat de leerplicht voor bepaalde leerlingen is opgetrokken tot 18 jaar. Omdat deze zaken door de kinderrechter worden behandeld, krijgen de jeugdigen een advocaat toegevoegd. De Orde meent dat onderzocht moet worden of dit soort gedragingen van jeugdigen op een andere wijze effectiever en goedkoper kunnen worden afgehandeld dan strafrechtelijk.
- Complexe wetgeving en open normen: zowel gedetailleerde uitvoeringsbesluiten als open normen (vaak toegepast bij deregulering) zorgen voor meer rechtszaken. De Orde stelt voor om bij nieuwe wetgeving een toets in te voeren, zoals bij administratieve lasten. Deze toets zou moeten beoordelen in welke mate de wet tot procedures en rechtsbijstand kan leiden. Daardoor kan de wetgever bewustere keuzes maken. Eveneens zou aandacht moeten worden gegeven aan de termijn waarop de wet wordt ingevoerd, en de eventueel te verwachte invoeringsproblemen (denk aan de zorg- en huurtoeslag).
- Onzorgvuldig handelen van de overheid: Zoals hiervoor al vermeld, hangt een aantal toevoegingen samen met onzorgvuldig optreden van de overheid. Dit speelt onder meer in het vreemdelingenrecht (IND) en sociale zekerheidsrecht (o.a. UWV). Bijna de helft van alle toevoegingen wordt verstrekt aan mensen uit de laagste inkomensgroepen. Een derde van hen procedeert tegen de overheid over sociale voorzieningen en sociale verzekeringen als de WAO en de bijstand. Die uitkeringen zijn een bron van procedures, doordat bijvoorbeeld uitkeringsinstantie UWV fouten maakt in beslissingen, ze verkeerd hersteld, maar onbereikbaar is voor burger of advocaat. Contact leggen met een medewerker die iets van de concrete zaak af weet, is erg moeilijk. Meestal is bezwaar en beroep nodig, of zelfs een kort geding, voordat het UWV reageert. De Staatssecretaris erkent dit, en wil dit met name oplossen via mediation. De Orde ziet dit als symptoombestrijding die ook geld voor rechtshulp kost. De Orde stelt voor dat de beleidsdoorlichting serieuze aandacht besteedt aan het voorkómen van geschillen door zorgvuldiger en toegankelijker werkwijzen van overheidsinstanties.

Bijlage met voorbeelden is hierachter gevoegd.

NEDERLANDSE
ORDE VAN
ADVOCATEN

Noodkreten uit de praktijk

Voorbeelden van advocaten
over de gevolgen van de voorgenomen bezuinigingen op de rechtsbijstand

Jeugdstrafrecht

“Ik sta al geruime tijd een zogeheten PIJ-meisje bij (geplaatst in een justitiële jeugdinrichting). Met de huidige bezuinigingen is het voor haar praktisch onmogelijk gebleken een goede plek te krijgen om te verblijven en naar door te groeien. Voor mij als advocaat, met de geringe bijdrage uit de toevoeging voor de verlenging van de maatregel PIJ, is het bedrijfsmatig eigenlijk gekkenwerk dit meisje bij te blijven staan. Tegelijkertijd is het broodnodig om haar een "uitweg naar de wereld buiten" te bieden. Daarom blijf ik ook "haar advocaat", houd ik contact met de instelling, behandelaars, enz. Zoals haar begeleider mij laatst zei: "Realiseert u zich hoe belangrijk u bent voor haar? Door u houdt zij hoop en moed om vol te houden. Als jeugdadvocaat biedt u haar respect en eigenwaarde; en dat zijn belangrijke voorwaarden om niet te hoeven verharden".

Het zijn meisjes (en jongens) als deze die het verdienen om goede jeugdadvocaten te kunnen behouden. Het is m.i. van groot belang voor de maatschappij om juist ook deze jeugdigen goed te kunnen blijven bijstaan, doet men dat niet dan creëer je - zeker in de zwaardere gevallen - "tijdbommen".”

“Mijn ervaring met jeugdstrafrecht is dat eenvoudige zaken steeds vaker in het strafrecht terecht komen, vooral bij jongere kinderen van 12, 13 en 14. Ruzies op het schoolplein, woordenwisselingen, aan haren trekken, soms een klap, een kapotte fiets, er wordt al snel aangifte gedaan en er volgt veel meer dan vroeger een strafrechtelijk vervolg. Waar dat aan ligt weet ik niet. De samenleving lijkt te vragen om een “hardere/stevige aanpak”. Er lijkt nauwelijks aandacht te zijn voor lange termijn effecten en onderzoek. Waar leidt het naartoe, wat willen we ermee bereiken en lukt dat ook? **Het binnen het strafrecht brengen van gedragingen betekent meer strafzaken en dus meer noodzakelijke en ook gewenste rechtshulp.** De burger (en zeker ook de minderjarige) vraagt er niet om dat de overheid hem vervolgt, en heeft recht op bijstand als het overheidsapparaat met al haar dwangmogelijkheden in beweging komt (inclusief het in de cel zetten van jonge kinderen door de politie door de politie “in het belang van het onderzoek”).”

“Een jongen die een jointje rookt op school en deze ook deelt met een vriend wordt vervolgd voor drugshandel = taakstraf nieuw model! De scholier krijgt hier een advocaat toegevoegd. Dikke lip-slaan van een medescholier = idem !

Alle jongeren denken met 18 een schoon strafblad te krijgen. En wat te denken van de nieuwe DNA-wet, waardoor een jeugdige voor elke klap etc voor "altijd" in de databank verdwijnt! Over beide onderwerpen willen de jeugdigen en de ouders altijd uitgebreid info/advies en dat past veelal niet meer binnen de vergoeding, en komt ook veelal veel later nadat gedeclareerd is. Niet vergeten moet worden dat de lijst van jeugdrechtsadvocaten zeer beperkt is, en dat vele collegae er de neus voor ophalen, want zoveel tijd steken in jongeren (10x uitleg) en de ouders (10x uitleg) en contacten met talloze hulpverleners, dat doe je toch niet voor de lol en al helemaal niet om economisch-verantwoord bezig te zijn.

De overheid mag van mij bezuinigen, dan kan ik binnenkort ook bijstand trekken, want failliet als advocaat!”

“In de afgelopen jaren wordt het strafrecht gebruikt voor zaken die eigenlijk niet door een strafrechter behandeld zouden moeten worden. Bij jongeren geldt dat vooral voor vechtpartijtjes op school en bedreigingen. Bij vechtpartijtjes doel ik niet op ernstige incidenten zoals die de laatste tijd in het nieuws zijn, maar gewoon het geven van een klap of een stomp tussen jongeren onderling. Vaak is er sprake van een groep, en wordt door justitie zonder onderscheid de hele groep gedagvaard of een taakstraf aangeboden. Al die jongeren krijgen dan automatisch een advocaat toegevoegd. Omdat ook de jongeren gestraft worden die 'er bijstonden' of alleen zijdelings waren betrokken, zullen goede advocaten die straf niet zomaar accepteren, maar de zaak willen uitzoeken. Dat betekent getuigen horen bij de rechter-commissaris en uiteindelijk vaak vrijspraak. Zo'n procedure wordt dan nodeloos ingewikkeld. Verspilling van geld. Zulke zaken kunnen veel beter worden afgedaan buiten het strafrecht om, bijvoorbeeld op school, door gesprekken, of door eventuele inzet van jeugdzorg of Nieuwe Perspectieven.”

“We hebben jaren gevochten om de leemte in de rechtshulp te bestrijden en nu lijkt de spiraal naar beneden te worden ingezet. In mijn dagelijkse praktijk zie ik hoe belangrijk rechtshulp aan en voor minderjarigen is. Juist omdat je vaak in een vroeg stadium aan de slag kunt, in bijvoorbeeld de transactie-OM zaken bespaart die ene toevoeging in zo'n 85% van de gevallen veel ellende: de jongere wordt vroegtijdig "aangepakt", duidelijk gemaakt dat bepaald gedrag niet kan, hij/zij en de omgeving zien en voelen de hand van Justitie, en na afdoening heeft men een aanspreekpunt: hun advocaat. Ik word met grote regelmaat gebeld door (ex)cliëntjes en hun familie om allerlei vragen etc te beantwoorden, kleine brandjes te blussen, duidelijkheid te verschaffen. Een afname van toevoegingmogelijkheden zal naar mijn oprechte mening slechts leiden tot forse toename van grotere problemen in de toekomst.”

“Anderzijds wordt er geen toevoeging verstrekt voor zaken waar de jongere wel een advocaat nodig heeft. Bijvoorbeeld verlof vanuit een justitiele jeugdinstelling, het aanvragen van een andere gezinsvoogd, het inrichten van een behandelprogramma in een jeugdinstelling, etc. Eigenlijk alle zaken die gaan spelen na de beslissing van de rechter. Hiervoor is het heel moeilijk een toevoeging te krijgen, terwijl op dat terrein de werkelijk belangrijke beslissingen worden genomen. Ik heb bijvoorbeeld een zaak van een jongen die in een open behandelinstelling verbleef. Hij zou vanuit die instelling ook naar school gaan: er was maanden moeite gedaan de juiste opleiding voor hem te vinden en een plek te krijgen. Vlak voor het schooljaar werd de jongen ineens overgeplaatst vanuit de open instelling naar een gesloten jeugdinstelling ver van zijn woonplaats. De school kon hij dus vergeten. In zo'n geval kan een jongere zelf, of zijn ouders, niets uitrichten. **Ik ben al maanden hemel en aarde aan het bewegen om die jongen op zijn school te krijgen.** Daarvoor is absoluut een advocaat nodig. Maar een juridische 'zaak' is er ook niet in zo'n geval, en dus ook geen toevoeging. Nu heb ik uiteindelijk een procedure kunnen starten, zodat ik toch nog enigszins betaald krijg. Maar ik heb al tientallen telefoongesprekken gevoerd en brieven geschreven, die ik niet kan declareren. **Als de vergoedingen straks nog meer omlaag gaan, zal ik een dergelijke zaak niet meer aannemen. Dan is die jongen aan zijn lot overgeleverd.** Zijn ouders leven van de bijstand en kunnen mij dus echt niet betalen.”

Aanscherpen van toestemming voor bewerkelijke zaken

“Theoretisch bestaat de mogelijkheid om een extra vergoeding aan te vragen voor een bewerkelijke zaak. In de vijftien jaar dat ik advocaat ben, heb ik slechts drie maal toestemming voor een bewerkelijke zaak gekregen. Al mijn overige verzoeken zijn afgewezen omdat medewerkers van de Raad voor Rechtsbijstand de zaak niet bewerkelijk vond. Deze zaken waren wel degelijk zeer bewerkelijk.”

“Als het straks nog moeilijker wordt om toestemming voor een bewerkelijke zaak te krijgen: op dit moment heb ik een bezwaarschrift ingediend in een zaak waarbij ik al tijden probeer om er in onderling overleg uit te komen. Beide advocaten zien er nog steeds heil in, waardoor een procedure kan worden voorkomen. De Raad voor Rechtsbijstand heeft mijn verzoek voor uitbreiding uren afgewezen, omdat ik het wel binnen de aangegeven uren zou kunnen doen. De zaak is echter niet afgerond. **Moet ik mijn cliënt berichten dat ik niet meer voor hem kan optreden, omdat ik niet meer vergoed krijg?** Moet ik dan mijn werkzaamheden verrichten zonder vergoeding te krijgen? Het bezwaarschrift is meer dan een half jaar geleden ingediend, doch een hoorzitting is nog niet in zicht, laat staan een beslissing. **Krijg ik de door mij gewerkte uren vergoed of moet ik het gratis doen? Ik moet wel mijn praktijk draaiende kunnen houden.** Wat als ik straks een aantal van dit soort zaken heb? De Raden voor Rechtsbijstand kunnen niet inschatten of er wel of niet toestemming kan worden gegeven voor een bewerkelijke zaak. **Daarmee gaan de Raden zich bemoeien met de manier waarop advocaten hun werk zouden moeten doen.**”

“Ik vraag met een zekere regelmaat om toestemming voor een bewerkelijke zaak. Het gaat dan om uiterst omvangrijke strafzaken of bijzonder gecompliceerde echtscheidingen en/of omgangsregelingen. **Voor toestemming bewerkelijke zaak kan worden gevraagd, moet in eerste instantie het werk zijn verricht voor een bedrag van (inmiddels) € 34,-- bruto per uur.** De kosten van een secretaresse bedragen € 25,-- bruto per uur, om over de verdere kantoorkosten maar te zwijgen. **Met andere woorden: op de bewerkelijke zaken wordt al (fors) geld toegelegd.** Wanneer de vergoedingen naar beneden zouden worden bijgesteld of wanneer de toestemming niet zou worden verleend, zou het domweg niet meer haalbaar zijn de meer gecompliceerde zaken op toevoegbasis in behandeling te nemen.”

In arbeidsrecht komen bewerkelijke zaken veel voor bij complexe loonvorderingen, kennelijk onredelijk ontslag enzovoorts. Ik noem een 60 jarige man die na een procedure bij het CWI is ontslagen en hierdoor zijn prepensioen net misloopt, maar een flinke loonvordering en een vordering wegens kennelijk onredelijk ontslag heeft liggen. Het voorbereiden van zo'n zaak kost al heel veel uren en voordat het al tot een dagvaarding kwam, is er nog onderhandeld met de ex-werkgever. Dat liep tot niets uit zodat dagvaarden onvermijdelijk is geworden. Dan moet de procedure nog beginnen waarin mogelijk een comparitie zal worden gehouden of een getuigenverhoor. **Als er geen bewerkelijke zaken meer zouden bestaan, is het de vraag in hoeverre je als advocaat nog aan zo'n intensief traject begint.** In het algemeen vraag ik mij overigens af waar de toevoegingsadvocatuur deze bezuinigingen aan te danken heeft.”

Familie- en jeugdrecht

“Ook de omgangszaken vind ik zo'n voorbeeld: **daar krijg je 7 punten voor vergoed, terwijl je er veel meer tijd mee kwijt bent dan 7 uur.** In veel gevallen loopt de zaak zo een jaar (als er onderzoek moet worden gedaan door de Raad voor de Kinderbescherming) waarin je in ieder geval twee zittingen hebt (kost zittingstijd en voorbereidingstijd met cliënt, plus maken van pleitnotities, bovendien belt je cliënt je regelmatig of er al meer nieuws is in de zaak) en ook een verzoekschrift hebt ingediend. Ik weet niet hoe het met anderen zit, maar ik weet wel dat ik eerder 14 uur dan 7 uur kwijt ben in dit soort zaken. Ik weet wel dat sommige advocaten nagenoeg geen toevoegingen meer doen omdat het simpelweg niet uit kan. Na bezuiniging wordt dit helemaal erg.”

“In zaken met betrekking tot ondertoezichtstelling en/of uithuisplaatsing zou de hulpverlening in het gedrang komen. Zeker wanneer sprake is van een plaatsing in een justitiële jeugdinrichting is het van groot belang indien de advocaat vooraf met de jeugdige kan spreken en samen met hem/haar een beleid kan afspreken. **Zouden de**

vergoedingen van reiskosten van en naar de instellingen komen te vervallen, dan wordt het bedrijfseconomisch niet meer haalbaar om de jongere überhaupt te bezoeken!”

“Ik vind dit een zeer slechte zaak. Bovendien acht ik een bezoekje ook sociaal gezien altijd noodzakelijk. Vaak ben je in de beginfase van een uithuisplaatsing als advocaat de enige die een minderjarige kan vertrouwen en die hem/haar ook bezoekt. De ouders zijn namelijk vaak degenen die (mede) op het verzoek tot UHP hebben aangedrongen, of de problematiek is zodanig ernstig dat de ouder(s) niets meer met de minderjarige te maken willen hebben. Zo'n geval heb ik aan de hand gehad. In elk rapport van Jeugdzorg stond vermeld dat de ouders aangegeven hadden niet op de hoogte gehouden te hoeven worden, zodoende was ik als advocaat naast de gezinsvoogd de enige die de jongen bezocht.”

“Een verdere bezuiniging zal in de familiepraktijk grote gevolgen hebben. De vergoeding die we per zaak ontvangen is al zeer laag. Voor een echtscheiding met voorlopige voorzieningenprocedure, de bodemprocedure en de boedelscheiding krijgen we 10 punten en dat is circa € 1.000. Extra punten krijg je alleen toegekend als er sprake is van een juridische complexiteit en daarvan is volgens de Raad voor Rechtsbijstand bijna nooit sprake. In de meeste gevallen willen echtscheidingsklanten vaker dan gemiddeld overleg plegen (verdeling van de inboedel, omgang loopt niet goed etc.) met als gevolg dat ik doorgaans zeker 30 uur of meer kwijt ben aan een gemiddelde echtscheiding. Voor alle overige zaken krijg je doorgaans een vergoeding van 7 punten en zoals u wellicht weet, kan een omgangsregeling - met een zitting, de contacten met de klant en daarna doorverwijzing naar de mediator of Raad voor de Kinderbescherming en daarna een tweede zitting (wat tegenwoordig bijna standaard wordt gedaan) - niet in 7 uur worden geregeld. Kortom, de vergoedingen die we ontvangen voor gefinancierde rechtshulp in de familiepraktijk zou eerder omhoog moeten om het werk goed te kunnen blijven uitoefenen dan worden verlaagd.”

“Ik heb onlangs nog een moeder (21 jaar) bijgestaan, die was bevallen van een dochtertje. Drie dagen na de geboorte is het dochtertje bij moeder weggehaald door de Raad voor de Kinderbescherming. Moeder zou volgens de Raad niet in staat zijn om voor het kindje te zorgen. Moeder heeft geen inkomen en verblijft in een opvangtehuis voor alleenstaande moeders. De enige mogelijkheid voor haar om mij als advocaat in te schakelen was d.m.v. gefinancierde rechtshulp. Een eigen bijdrage van € 92 is voor haar al heel veel geld. Na een zitting heeft de kinderrechter geoordeeld dat de spoedmachtiging tot uithuisplaatsing niet verleend had mogen worden (moeder zat immers veilig in een opvangtehuis) en het kindje is onmiddellijk teruggeplaatst bij moeder. Zou moeder dit zonder rechtskundige bijstand ook voor elkaar kunnen krijgen? Ik denk het niet.”

Complexe wetgeving en onzorgvuldig overheidsoptreden

“Uiteraard komen wij in onze praktijk dagelijks zaken tegen waarbij sprake is van onzorgvuldig overheidsoptreden. Was dat niet zo, dan zouden de uitgaven van Justitie op dit vlak ook niet zo groot zijn en de laatste tijd enorm gestegen zijn. Het zou raadzamer zijn te zorgen voor zorgvuldiger overheidsoptreden. Daardoor zouden de uitgaven met betrekking tot de gefinancierde rechtshulp beduidend lager zijn.”

“Door de Koppelingswet heeft een huurder geen recht op huursubsidie/huurtoeslag wanneer een van de medebewoners geen rechtmatig verblijf heeft. In mijn praktijk is meermalen voorgekomen dat huursubsidie werd teruggevorderd vanwege het niet rechtmatige verblijf van een kind. Doordat telkens wijzigt hoe en waar mensen een verblijfsvergunning voor een in Nederland geboren kind moeten aanvragen, is het voor veel mensen niet meer duidelijk of en wat ze in dat geval moeten doen als ze zelf rechtmatig verblijf hebben. **Deze kinderen krijgen zonder enig probleem een verblijfsvergunning, maar de huursubsidie wordt teruggevorderd omdat ze op de peildatum geen rechtmatig verblijf hadden.** Dit is niet alleen een voorbeeld van complexe regelgeving, maar getuigt naar mijn mening ook van een onevenredige hardheid en bureaucratie. Mensen werd en wordt namelijk bij de aanvraag/bericht huursubsidie niet gevraagd naar de verblijfsstatus van hun medebewoners. Ze moeten dus gewoon weten dat niet alleen hun eigen, maar ook de verblijfsstatus van hun medebewoners relevant is.”

“Het is mij bekend dat de IND in alle zaken altijd in beroep gaat, ook al is dat volstrekt niet haalbaar. Niet voor niets wordt ongeveer 30% van alle beroepszaken van cliënten gegrond verklaard. **De IND maakt kennelijk geen afweging voor wat betreft eigen kosten en haalbaarheid in individuele gevallen.** Al die afwijzingen zorgen voor procedures. Uit rapporten van de nationale ombudsman blijkt al jaren, dat de IND een van de belangrijkste fundamenten van de rechtsstaat negeert, nl. dat uitspraken van de rechter in hoogste instantie bepalend zijn, uiteraard ook voor de overheid. Alleen nieuwe wetgeving kan daar wat aan veranderen. **Ik heb zelf een aantal tragische dossiers gezien, waarin de IND na een uitspraak in hoogste instantie de brutaliteit had om opnieuw eenzelfde beschikking te nemen (in strijd met die uitspraak en in het nadeel van de betrokkene)** waarbij men “overweegt dat de IND toch van mening is dat ...”. Het gaat dan niet om “peanuts” maar om het uitzetten van mensen naar landen waar oorlog en chaos heerst of het uitzetten van mensen die aantoonbaar ernstig psychiatrisch patiënt zijn, zoals blijkt uit rapportage. Uiteraard komen daar weer nieuwe procedures van en die duren dan weer een paar jaar.”

“Onder de oude vreemdelingenwet hadden een groot aantal vreemdelingen de zogenaamde artikel 10 lid 2-status, een verblijfsstatus van onbepaalde duur. Met invoering van de nieuwe vreemdelingenwet zijn deze statussen van rechtswege omgezet in een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd. Bij de registratie van deze status is in het

verleden in de Regio Rijnmond echter veel mis gegaan (mij is niet bekend of dat in andere regio's ook is gebeurd). Veel mensen hebben nu nog steeds zonder het te weten een geregistreerde verblijfsvergunning voor bepaalde tijd, terwijl zij volgens de van rechtswege omzetting een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd hebben. Dit komt vaak naar voren op het moment dat mensen problemen krijgen bij de verlenging van hun vergunning voor bepaalde tijd. Dan blijkt, als de advocaat en de IND tenminste opletten, dat er sprake is van een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd. Dit is naar mijn mening een voorbeeld van onzorgvuldig overheidsoptreden.”

Verhoging financieel belang

“Dit werkt ten gunste van (rechts)personen die veel overeenkomsten sluiten met mensen uit de lagere inkomens. Huisbazen kunnen aan het eind van de huur straffeloos/risicoloos met een smoesje gaan inhouden op de waarborgsom. Werkgevers kunnen straffeloos/risicoloos op eenmalige verplichtingen (vakantiegeld, ziekingeld, e.d. korten. Energiebedrijven kunnen te hoge aansluitkosten rekenen. Colporteurs kunnen hun deurwaarders op pad sturen zonder gevaar van tegenspraak in rechte. M.a.w.: er ontstaat een fantastisch speelterrein voor malafide personen die zich willen toeleggen op misbruik van de kleine man.”

“Dit zal vooral burgers raken met een minimum inkomen. Voorbeeld: een cliënt heeft nog recht op 200 euro achterstallig loon, omdat de vorige werkgever een te laag loon heeft betaald. Nu kan de cliënt nog rechtshulp krijgen via een LAT toevoeging of toevoeging procedure. Na de bezuiniging niet, terwijl dit veel geld is: bij een minimumloon is 200 euro al 20% van het inkomen. Door dit gemis aan inkomen zullen mensen ook andere verplichtingen niet kunnen voldoen, zoals huur, ziektekosten, belastingen. Hierdoor komen ook meer mensen in de schulden en dus ook in het traject van de schuldsanering.” Een ander voorbeeld is de gehandicapte en/of oudere burger die een voorziening aanvraagt, bijv. een rollator, thuishulp, noem maar op. Dit wordt geweigerd, maar als deze vergoedingen dus lager zijn dan 250 resp. 500 euro dan kan de burger dus geen bezwaar en beroep instellen.”

Algemeen; vergoedingen

“Mijn cliënt meent op grond van het sociaal plan van haar werkgever recht te hebben op een bepaalde vergoeding. In deze zaak is tweemaal een zitting gehouden en tweemaal een getuigenverhoor. Getuigenverhoren en zittingen hebben totaal 2 dagen in beslag benomen.

De zaak heeft anderhalf jaar geduurd waarbij een groot aantal schriftelijke stukken (conclusies en akten) is gewisseld. Totaal heb ik aan de zaak 36,8 besteed, waarvoor ik in totaal EUR 1.571,94 inclusief BTW en reiskosten ontvang (driemaal naar de rechtbank in Rotterdam. **Per uur betekent dit in deze zaak een vergoeding van EUR 42,69 inclusief**

BTW en reiskosten. Hieruit blijkt dat het aantal punten dat de overheid aan zaken toekent totaal niet overeenkomt met de werkelijke tijdsbesteding van een advocaat. Dit betekent dat de vergoeding per punt nu al veel te laag is. Het is om die reden volkomen begrijpelijk dat steeds meer advocaten geen pro deo zaken meer wensen te doen. Ik ben sociaal bewogen maar dit heeft wel een grens.”

“Per zaak is er een gemiddelde vergoeding van EUR 1.000,- per toevoeging (inclusief reiskosten en 19% BTW). Daar betalen wij (twee advocaten) twee kantoren van, drie secretaresses, drukwerk, opleidingskosten etc. Van het bedrag ad EUR 1.000,- per toevoeging dient de cliënt een deel zelf te betalen, de zogenaamde eigen bijdrage. **Jaarlijks lukt het ons niet om een bedrag ad EUR 20.000,- aan eigen bijdrage te incasseren, omdat cliënten failliet zijn, met de noorderzon vertrekken, geen inkomen hebben waarop iets valt te verhalen.** Ook van de kosten die wij voor cliënten voorschieten in verband met de deurwaarder, griffierecht e.d. lukt het ons voor een deel nooit bij deze cliënten te incasseren.”